

fabriksliv

Eric Pettersson

fabriksliv

Efterord av Ida Börjel

Eskaton

Detta verk har en creative commons 4.0 CC-BY-licens och får fritt kopieras och spridas så länge källa anges.

ISBN: 978-91-980963-8-5 (häftad)

978-91-980963-9-2 (epub)

978-91-982076-0-6 (pdf)

Eskaton, 2015

Box 4290

203 14 Malmö

www.eskaton.se

info@eskaton.se

HÖST

ETT ÅR HAR gått, igen. Hur många är det nu? Tiden har uppenbarligen ingen betydelse här. Bara de bitar de kan ta bort. Sekunder, minuter, timmar. Arbetets tid. Den måste komprimeras och multipliceras. Snabbare och mer. Där, i fabriken, är tiden allt som spelar roll. Men här utanför har tiden ingen betydelse. Ett år har gått. Ett helt år till. Var det inte mer än så här? Det märktes knappt. Ett helt år förlorat. Ett till.

Är jag den enda som känner så här? Är jag den enda som inte står ut? Men jag låter det vara. Är det för att jag är ensam? För att jag är rädd? Jag låter allting vara. Paralyserad, kollapsad. Om något händer, om det här fabrikslivet hotas av kollaps, då kommer jag glädjas, jag kommer att låta det hända. Kollaps på kollaps. Min hemliga önskan.

VAR ÄR JAG nu? De kunde lika gärna valt att inte ringa. Men nu är jag här. En arbetsplats, ett jobb. En inkomst och en vardagsrutin. Ett fabriksliv, något som skulle kunna misstas för ett liv. Det var inte mitt val, det var bara bättre än att vara arbetslös. En slump placerade mig här. Tider att passa, arbetsuppgifter att sköta, korridorer att gå. Det är samma konstgjorda ljus, samma order och samma meningslöshet som den i skolan. Bara lite annorlunda. Nu får jag i alla fall pengar. Det kändes bra till en början. Som ett slags frihet. Men nu vet jag att jag är fast. Jag kände mig fast då också, men nu vet jag vad jag borde ha gjort annorlunda. Då ville jag fly, då hade jag begär till något annat, drömmar om ett annorlunda liv. Nu ingenting. Det går inte att drömma längre, inte om något annorlunda. Det är fabrikslivet.

Jag vet att jag är privilegierad. Fast anställning, fast inkomst. Trygghet kallar de det, att vara fastnaglad i betonggolvet. Det är i alla fall bättre än arbetslöshetens oro och fattigdom. Det är en annan sorts tomhet. En stillhet, och en tröghet. Jag vill inte vara här. Men jag vill inte heller ut ur tryggheten. Jag kan ingenting.

Inte mer än det här fabrikslivet. Någon annanstans skulle vara likadant.

Så var är jag nu? Vad är det här? Tomhet, mörker, upprepning. Jag är reducerad till tomma former, oändlig upprepning. Fabriksliv. Men jag har skrivandet. Vid det hänger jag fast. Efter fabriksporten stängts och jag återvänder hem är det fortfarande mörkt, men jag kan skriva.

ÖVER HUNDRATUSEN. SÄKERT flera hundratusen måste vi ha gjort. Fyra personer i ett rum i fabriken, profilerna kommer in korg efter korg, vi kapar och bearbetar, skickar vidare till nästa rum, nästa led i produktionskedjan. Några tusen på en vecka, år efter år. Vi måste ha gjort flera hundratusen vid det här laget. Utan tvekan.

Det borde ta slut någon gång. Åtminstone minska. De säger att vi producerar kvalitetsprodukter, saker som inte går sönder. Vi säljer inte till hela världen, inte ens till hela Europa. När ska det upphöra? Allt det arbete vi har utfört blir fort värdelöst, det blir inte ens historia. Vad som har sålts i år, det här kvartalet, den här månaden, det spelar roll, inte det gamla. Inte det ofantliga arbete som inte bara vi utan också flera generationer före oss har utfört, allt det historiskt förflutna arbetet – värdelöst. Världen blir aldrig färdigbyggd, vi får aldrig se tillbaka.

Oftast tänker vi inte på det. Inte ens när jag försöker kan jag känna någon stolthet. Det är främmande material, förlorad tid. Se världen, säger de. Se världen, inte historien. Se vad vi har byggt, hur bra vi har det nu, hur vackert allt är. Men jag ser förlorad och

förstörd tid, förlorade och förstörda kroppar, förlorade
och förstörda drömmar.

MORGONTIMMARNAS MED TUNGA ögonlock, drömmar om flykt, om ett slut. Varje dag, någon gång under dagen om så bara för ett ögonblick, kommer drömmarna. Hemska, skrämmande och hoppfulla drömmar. Berätta inte för någon, ingen kommer förstå, alla skulle hata dig, hur kan du önska något sådant skulle de säga, det är inte bara du som finns i världen skulle de säga, berätta inte för någon, tänker jag, de kommer inte förstå.

Några av dem kanske skulle förstå, förstå instinkten, oviljan att tvingas hit. Några av dem, de äldre som var med, de drömde om att fabriken en dag skulle vara i arbetarnas händer, att det skulle bli de själva som bestämde, inte cheferna. Men de drömmer inte längre, eller så berättar de bara inte för någon längre. Andra skulle kanske förstå oviljan att delta, att lämna det här stället bakom sig, att vad som helst är bättre än det här.

Men jag drömmer inte om att fabriken en dag ska vara i arbetarnas händer och jag drömmer inte om att en dag vara på en annan likadan plats bara lite bättre. Jag drömmer om att fabriken en dag ska stå i lågor.

Jag drömmer om eld. Om lågor ända upp i skyn. Om
betongväggar som spricker och rasar samman.

BORRA, FRÄSA, KAPA, skruva, böja, skrapa, hamra, blåsa, packa. Repetera. Tänk inte på det. Borra, fräsa, kapa. Automatiska rörelser, mönster, kroppen lär sig. Skruva, böja, skrapa. Tänk inte på det. Repetera. Hamra, blåsa, packa.

Varje rörelse, ner till minsta detalj, jag vet exakt på millimeterna hur det ska vara, tiondels millimeter till och med, minsta detalj, men inte helheten. Slutprodukten. En komponent, av tio, tjugo, vet inte exakt, bara en liten del av helheten har jag koll på. Det har varit annorlunda med vissa slutprodukter. Kanske har jag kunnat lite mer, så mycket som hälften av allt som görs för att producera den. Med bara lite mer engagemang skulle det gå igen. Fråga, intressera dig, gå till utställningen på rasten i stället, med lite engagemang går det. Uppmaningar från de som aldrig är engagerade i borra, fräsa, kapa, skruva, böja, skrapa, hamra, repetera, tänk inte på det, blåsa, packa.

Faktiskt har jag aldrig brytt mig, inte ens i början. Slutprodukter jag inte bryr mig om, arbetsprocesser som tråkar ut mig. Det är inte intresset som fört mig till fabriken. Tänk inte på det. Borra, fräsa, kapa.

Egentligen, tänker jag. Egentligen skulle jag vilja veta allt. Skruva, skrapa, hamra. Från materialets minsta beståndsdelar till slutprodukternas hela infrastruktur. Blåsa, packa. Känna till allt. Tänk inte på det.

Det får inte upphöra, borra, fräsa, kapa, inga stillestånd, inga icke-göranden, det är processens pågående, alla skruva, böja, skrapa, som är allt, hela processen, utan dem finns inga blåsa, packa, börja om. Det går inte att känna till allt, utan att falla ur, det går inte att känna till processen, när man är i processen. Den kräver det, borra, fräsa, kapa, beståndsdelar och moment, organiserad i sin helhet, som process, inte av de som skruva, böja, skrapa, hamra, blåsa, packa. Den kräver det, tänk inte på det.

FABRIKEN HAR GÅTT från att vara en maskin, med komponenter som flyttas runt, läggs till eller tas bort mekaniskt, till en levande organism som flyter runt i jakt på livgivande miljöer, ständigt muterande. Mänskliga kroppar sugas in och sugas ut. Mänskligt liv töms i sin helhet; kroppens energier och hjärnans förmågor. De ständiga förbättringarna ska uppfinnas, genomföras och utvärderas. Maskinerna ska programmeras, och programmen effektiviseras. Varje enskild anställds kunskap ska förmedlas till fabriken. Alla arbetsmoment ska formaliseras i enkla steg-för-steg-instruktioner så att alla anställda lätt kan flyta runt mellan arbetsstationer och avdelningar. De enskilda arbetsstationerna liksom avdelningarnas rumsliga utformning strömlinjeformas. Av oss, hela tiden. Ständig effektivisering, omedelbar tillämpning. Det är fabriken Lag. Vi blir maskiner, uppkopplade till organismen, tanklöst aktiverade av enkla instruktioner från fabriken intelligens.

ARBETSMASKINEN, ROBOTEN. OUTTRÖTTIG och exakt. Vår förlängda arm, vårt verktyg. Komplex arkitektur bortom vår förståelse. Med våra bristfälliga kommandon, aldrig så exakta, blir det som att den får eget liv, egna rörelser, eller dör. Våra oundvikliga misstag, den mänskliga faktorn, kan få den att upphöra, sätta allt i stillestånd.

Med tröttheten och stressen växer den speciella oron, operatörens mardröm, att arbetsmaskinen ska bli dödsmaskin och gå till attack mot oss bristfälliga, maskinernas bihang.

Maskinens död, när den står stilla, inte lever och inte arbetar, det är min lycka. Jag gläds, i hemlighet, när arbetsflödet stannar upp, när dess komplexitet kolliderar med människans bristfällighet.

FÖR TRETTIO ÅR sedan kämpade våra äldre arbetsskamrater mot permitteringar. Det strejkades vilt, de hittade på massor av sätt att sänka arbetstempot, de saboterade till och med några maskiner. Men sen planade det ut och upphörde. Det strejkas aldrig längre. Det är knappt någon som minns hur det var. Till viss del var det på grund av nya strejklagar, men mest av allt planade kämparandan ut därför att de faktiskt vann, de fick igenom sina krav.

Ingen pratar om strejk längre utom facket, men det är också allt de gör, pratar. Ingen gör något längre. Fabrikslivets flöde är starkare än allt annat. Det bara flyter på. Inget står stilla så inget händer. Fångade i flödet. Är det så här det ska vara? Vi har det ju bättre än andra, säger de. Vi har det ganska bra, trots allt. Vi har det bra eftersom vi inte har det så dåligt som andra.

Jag har svårt att känna någon glädje för det.

VI KÖR TILLS det brakar ihop. Maskinerna är lappverk av tillfälliga lösningar. Den senaste tekniken ihopvävd med det förgångna. Det fungerar på nåder. Hur många gånger har det inte sagts att vi ska börja med regelbundet underhåll, men det skjuts upp, för att det inte finns tid. Det finns aldrig tillräckligt med tid, vi ligger alltid efter. Det är så det är organiserat. Om det är en slump eller inte är omöjligt att veta. På det här stället kör vi tills det brakar ihop. Vi kör med ständig oro för att det ska braka ihop och att vi ska hamna efter, och med den hemliga förhoppningen att det ska braka ihop och bli tyst för en stund, tid att andas ut för en stund.

Det finns inte tid. Det finns aldrig något överskott av tid i fabriken längre. Tid för underhåll, för experiment. Allt överflöd skalas bort. Eliminera slöseriet, säger de. Ingen dötid. Gör allt till produktionstid. Men det brakar ihop. Förr eller senare brakar det alltid ihop, det vet vi och det vet de, men ändå kör vi på. Eliminera tidsslöseriet! Eliminera andrummen! Det är som om de inte bryr sig om stressen det innebär, och övertiden och irritationen, som om det var medvetet.

Hur tänker de egentligen. Är de kortsiktiga och korkade eller är de långsiktiga och cyniska. Vi kör tills det brakar ihop och försöker skratta och andas ut, det är så vi försöker stå ut.

VINTER

VI SER INGET solljus på hela dagen. Om vi inte går ut på rasterna, men vem vill gå ut i regnet och blåsten? Det är mörkt när vi går upp på morgonen och det är mörkt när vi åker hem på eftermiddagen. Inne i fabriken lyser lysrören med samma styrka från det att vi stigit innanför porten tills vi har gjort våra timmar. Konstgjort ljus, produktivt liv. Det är mörkt när vi börjar och det är mörkt när vi slutar. Det är inte ens dagar för oss, de flyter samman. Utanför ett ständigt mörker, innanför arbete. Dagarna är skapade, artificiella, för att allt ska fortsätta som vanligt. De vanliga tiderna, de vanliga rytmerna. Trots att det utanför bara är ett ständigt mörker. Vi ser inte något solljus på hela dagen, så hur ska vi kunna veta att dagarna går som vanligt, vi ser aldrig dagens rytm, bara arbetets rytm. Artificiell rytm, konstgjord tid.

En decemberdröm, någonstans mitt i den konstgjorda tiden: att få stå ute i solljuset, att få stå där och inget göra, att bara få stå där till ingen nytta. Bara för att. Bara för lite solljus.

Inget solljus på hela dagen. Det här är inte rätt, någon har gjort det så här. Artificiellt ljus, ersatt ljus.

Någon har ersatt dagen med konstgjort ljus. Vi hör inte hemma här, vi ska inte vara här nu, det här är inte rätt. Det är mörkt när vi stiger upp. Det är svårare att stiga upp nu. Tröttheten, på morgonen, på kvällen, hela tiden tröttheten. Vi har inte längre någon uppfattning om tiderna, vi vet inte var vi är. Dagarna flyter samman, tiden flyter ut. Ett kontinuum utan solljus. Arbeta i sömnen, leva i sömnen. Det här är inte rätt. Vi ser inget solljus på hela dagen. Såvitt vi vet är det mörkt hela tiden. Det konstgjorda ljuset, det borde inte vara där.

En decemberdröm, någonstans mitt i det konstgjorda ljuset: att slå sönder ljusrören, att låta det bli helt svart, att bara låta allt slockna.

NÄR JAG STÅR där på betonggolvet och fötterna värker och jag ser den vita lådan på väggen som loggar allt, klockar allt, avslöjar alla luckor i flödet, som jag vet kommer tvinga oss att jobba snabbare och utan luckorna i flödet och med fötter som värker för att vi inte har tid att sitta ner, andas ut, då – då vill jag slå sönder den. Jag vill ta hammaren och slå allt jag orkar.

Inget av det här är mitt. Inget här är till för mig, eller för någon här. Vissa inbillar sig att det här är för dem, att det finns till för dem. Men bara de äldre, de som varit här så länge, nästan hela liv, att det blivit deras liv. Jag äcklas av det. Jag föraktar deras lojalitet. Jag skäms för det. För det kan inte ha varit deras val. Innerst inne vill jag tro att de egentligen önskade något annat, men att ett sätt att leva, ett mönster för hur ett liv ska formas, tvingades på dem, av krafter utanför deras inflytande.

Inget av det här är vårt. Inget sådant här vidrigt skulle få ha rests här om det verkligen var vårt. Betong och stål och maskiner som stampar ut ditt tänkande, skriker sönder din ro. Ingen vill ha det här, inte om vi

varit med från början, och visste vad det skulle bli, om det här verkligen varit vårt.

Inget av det här är vårt. Hade det varit det skulle allt vi gjorde göra att vi inte tvingades tillbaka in i fabriken varje dag. Maskinerna och vita lådor på väggarna som loggar allt och får allt att gå snabbare, om de varit våra, verkligen våra, då skulle vi vara här inte ens hälften så mycket. Men nu är vi här lika mycket, men inte ens hälften så många.

Jag vill förstöra allt det här. Men inte för att det inte är vårt. För att det aldrig varit vårt.

HUR STÅR DE ut, de som helt gått upp i fabrikslivet, som inte kan tänka sig något annat. Jag kan inte förstå det. De pratar om fotboll, mest av allt, någon ibland om musik, men annars hör jag ingenting. Ingenting. Kan inte förstå det. Kan inte prata om det, vad är det för knäppa frågor, man vill väl vad folk vill mest, är det något fel på det eller? Ingenting. Vad ska man säga. Men är det allt, finns det inget annat, något mer för oss alla, eller är det privat, efter fabriken stängt, hem till familjen och sen är dagen över och det börjar om. Bygga ett perfekt hemma för att stå ut med fabrikslivet. Är det så de gör kanske.

Om jag hade ett annat liv utanför fabrikslivet, då kanske det skulle vara lättare. Att stå ut, i decennier. Decennier av fabriksliv. Jag klarar inte av det, inget av det, inte nu och inte i decennier. Det gör för ont.

FABRIKEN ÄR INTE en plats för svaga. Fabriken är gjord för arbete, för kraft och beslut. Inte för nedbrutna eller kläna, de tvivlande eller ömkliga. Fabriken säger det varje morgon, genom betonggolvet och ljusrören och stålet: du är svag, du hör inte hemma här, och du kan inte fly, det här är allt och överallt. Det här är din värld.

Jag är svag. Fabriken bryter ner mig, isolerar mig, och håller fast mig. Kraften, lusten, tänkandet, allt det som måste ha funnits en gång, det bryts ner. Men det är också en rening, för en sak består, det är en sak som inte har försvunnit eller blivit svagare. Hatet. Hatet är renare, hårdare. Hatet blir starkare. Det är frustrerande, olidligt frustrerande, för jag är oförmögen att göra något med det. För det är något annorlunda med den här världen. Världen är inte människorna eller tingen. Det finns inte någon konkret kärna att slå emot. Det blir bara vilda slag i luften. Det finns inga tyranner att med kulor avlossa sitt hat mot. Inga institutioner att rasera med dynamit. Världen står kvar trots all förstörelse som redan pågår.

ÅTERKOMMANDE TANKAR OM att råka ut för olyckor. Bli spetsad av aluminiumprofiler eller träffad av en fräs som knäcks och kastas på mig. Få handen eller armen kapad av en sågklinga. Bli påkörd av en truck, gaffeln i huvudet eller ryggen. Få en fallande korg över mig.

Att bli allvarligt skadad. Att hamna i koma. Att dö. För att kastas ut från allt det här. Bort från arbete, från världen. För att andra ska se. För att göra smärtan synlig.

STÄNDIGA FÖRÄNDRINGAR, STÄNDIG ökning, fabriken tränger, var ska det här sluta? Jag står inte ut. Måste ut härifrån, fastnaglad i betongen, trängd från alla sidor. Kroppen kastas från plats till plats, snabbare och hårdare, det kommer inte hålla, det kommer spricka och falla och dö. Något kommer dö. Det ska brista, kroppen fabriken, låt det bara ta slut.

VET DE HUR det är? Vet de hur det är att vakna upp ena dagen med en desperat äckelkänsla för fabrikslivet och att andra dagen inte bry sig om det tar slut här och nu? Vet de hur det är, det här livet? Oron och obehaget stegras dag för dag. Utan slut slukar det mitt allt, blir så starkt att jag inte kunde föreställa mig att idag skulle bli värre än igår. Vill kräkas över hela världen, försvinna från allt. Kan inte fortsätta men skjuts fram dag för dag. Det här går inte tänker jag, och sväljer mitt äckel. Ingen vet hur det är.

Det finns en punkt då kroppen revolterar, i kräkningar och spasmer, när smärtan är så outhärdlig att jag bara måste, trots att jag vet att det kommer bränna och värka och trots att hungern kommer snart därefter, bara måste kräkas, stöta upp och ut det jag blivit matad med, ösa galla över kroppen, betongen, alla de andra.

Jag skär i kroppen, tömmer den på blod. Utan liv kan de inte göra något. De ska få se. Såren, ärren. Jag ska blöda i deras ansikten. De ska få smaka på hatet. Inget ska finnas kvar utom såren, blodet, hatet.

De vet inte hur det är. Jag är kvar, bara för att få se,
deras ansikten, i mitt blod.

DE MÖRDAR MÄNNISKOR här. De knäcker ryggar och
själar, tömmer oss på liv och dumpar liken.

VÅR

DE LOVADE ATT det skulle bli bättre. Inte bara för företaget utan också för oss. Onödigt slöseri med tid och resurser skulle bort. Att ta bort tidsslöseriet tjänar alla på, sa de. Vi ska jobba smartare, inte hårdare, sa de. Vi ska inte höja tempot. Inte mycket i alla fall, lite grann är bara bra. Det ska inte bli jobbigt, det ska vara kul att gå till jobbet. Det här är nödvändiga förändringar. Och förresten gör alla det. Det är hård konkurrens och vi har små marginaler. Vi har inte råd att inte göra det. Vi klarar det tillsammans. Alla måste anstränga sig lite grann. Alla måste offra sig lite grann. Acceptera de här små förändringarna annars går vi under. Varför inte, det är ju egentligen bara sunt förnuft. Och förresten är det så små grejer, nästan löjligt, att vi inte behöver diskutera saken, så säg bara ja, tveka inte, skynda!

Men vi har inte hunnit få det bättre än. Det är lite ont om marginaler. Lite komplikationer uppstår alltid, det får man räkna med, sa de. Vi fixar det snart, det kommer bli bra när det är färdigt, sa de. En omställningsperiod har vi räknat med. Om vi bara alla anstränger oss en aning är vi snart ikapp. Det är tråkigt

att inte alla ställer upp för laget när vi behöver jobba över lite. Mycket tråkigt. Man kan nästan säga att det är osolidariskt. En del sitter minsann på höga hästar, tror de vet bättre, vill inte vara en del av lösningen. Det är tråkigt, men vi lyssnar på allas åsikter. Det är viktigt att lyssna, vara öppen och ta till sig. Lyhördhet och flexibilitet är jätteviktigt. Vi ska jobba på det, allihopa. Också vi i ledningen.

Vi, allihopa, tillsammans. Det säger de. Det tror de säkert också.

DE KAN LOGGA varenda kroppsrörelse, avslöja allt för fienden. Maskinerna, robotarna, hela maskinparken, allt nu med integrerad övervakning, automatiskt och alltid. Övervakade, i varje moment, ner till mikrosekunden. Registrerade innan vi blivit medvetna om det. Vi ser kameran på utsidan av byggnaden, men tempot och intensiteten på insidan kommer utan att vi tänker på det.

Det är inte kontroll som kommer utifrån, vi har redan internaliserat den. Siffrorna sparas inte undan gömda, de är direkt synliga. Inget är hemligt här, utrustningen för kontrollen är fullt synlig, mitt framför ögonen, arbetsresultatet likaså, allt finns där i tabell efter tabell. Den är direkt synlig, ständigt närvarande, vi kan inte ignorera den, den styr vårt tänkande.

Men tekniken kan också vara skör, lätt att förstöra med en knapptryckning, en sladdryckning. Det är en återkommande fantasi. Slit ut sladdar och kablar, krossa displayerna, ramma trucken in i datorcentralen, spruta T-sprit i oljebehållarna, hamra sönder kopplingar, givare och allt allt allt. Förstör maskinerna, förstör fienden, förstör kontrollen.

Hur skulle vi någonsin kunna göra det här till vårt? De säger att vi ska få inflytande, de kallar det demokrati, men när arbetsdagen börjar, när maskinerna sätter igång, då jobbar vi efter maskinernas rytm, efter siffrorna, efter kontrollen. Det är inte för vår skull vi gör det här. Allt det här måste få ett slut, allt det här måste förstöras, på ett eller annat sätt.

OFTA ÄR ARBETET uthärdligt. Då får man inte ont i kroppen, man blir inte orolig och kan sova på nätterna, och tiden i fabriken kan gå ganska fort. Jag har lärt mig nästan allt nu, det går på rutin. Då kan man koppla bort, dagdrömma.

När det är som bäst är det tråkigt. Det är dagarna när man har ett monotont jobb som tar timmar, ibland dagar. Då när man slipper komplikationer, minibossarnas irrande, allt det som stressar. Det är fabrikslivets två lägen, stress eller långtråkighet. På många sätt är vi privilegierade. Så här bra är det färre och färre som har det. Lyxen att ha långtråkigt. Men ändå. Ändå hatar jag det. Jag hatar det när jag kommer hem. När jag börjar med mitt och vet att jag måste tillbaka imorgon. Det är bra där och tiden går fort. Men tiden passerar och försvinner. Tid som borde vara min. Tid jag blir bestulen på.

Det är helheten som gör det. Fabrikslivet. Till och med själva arbetet kanske skulle vara okej om det inte innebar fabriksliv. Men det tvivlar jag på.

LIGGER OCH TITTAR på böckerna en stund innan jag släcker lampan. Vill läsa det nu, allt i ett sträck, suga i mig så mycket kunskap som möjligt, läsa till jag somnar och sedan igen, låta böckerna och orden själva sätta tempot, inte som nu, när fabriksportens öppnande och stängande begränsar, klipper av, dödar eller i alla fall misshandlar viljan att veta, för den är nog omöjlig att döda, även i de mest mörka stunder söker den, finner och driver vidare, in i och ut ur mörkret, i ebb och flod, ibland virvlar kaotiskt men då oftast bara för att fabriksporten öppnas och stängs ojämnt, stör flödena, stänger in, försöker döda det som stärker viljan att veta, som alltid tar sig genom sprickorna, små små men otaliga små flöden, på kvällar och nätter och helger och lunchraster och stulna raster, på den olagliga tiden, överallt där sprickorna i betongen uppstår, som en motståndshandling, en vägran att acceptera att sanningen hålls ifrån oss, en vägran att acceptera ett liv konstruerat för att hindra oss själva att lära oss att leva, skaffa kunskapen om livet, levandet, och dess möjligheter, dess möjliga världar.

FABRIKSLIVET ÄR EN plåga. Bara för att det inte längre är lika plågsamt kroppsligt är det värsta fortfarande kvar: stölden av tid. Lite före fem går jag upp på morgonen och lite efter fem på eftermiddagen är jag hemma. Tolv timmar, halva dygnet, stulet. Man kan göra små ändringar, någon timme hit och dit genom att anpassa sig till fabrikslivet. Men ändå blir större delen av den vakna tiden stulen. Fyra dagar i veckan. Femte en halvdag. Då ungefär sju timmar stulna. Det är en jävla plåga. Skruvarna dras åt, livet trängs ihop från båda sidor. Det måste få ett slut.

Vi kan sätta emot, tränga tillbaka. Det är bättre än inget. Men någon gång måste det få ett slut. Någon gång måste det bli tvärtom. Ett nytt liv, utan trängd tid. Ett nytt liv, format efter... vad exakt har blivit nästan otänkbart.

Natten ger ledtrådar. Det är det enda jag har. Jag är frestad att säga: våga drömma. Men sådana klyschor står jag inte ut med. Det måste börja här: det här måste få ett slut. Det måste börja med ett Nej.

När livet stagnerade, när fabrikslivet naglade fast det i betonggolvet. Det borde vara startpunkten för Nejet, men rädslan sätter stopp. Rädslan för att om

jag säger Nej så rämnar allt. Det är den rädslan som är problemet. Det är inte rädslan för våldet och tyranniet som är vårt stora hinder utan rädslan för en ny början helt utan garantier.

ILLAMÅENDET KRYPER UPP när jag tänker på det nu, men i början kändes arbetet frigörande på ett sätt. Jag minns den första tiden, friheten när dagen i fabriken var över och jag kom hem fri att göra mitt och med pengarna att göra det. Arbetet var begränsat till tiden i fabriken. Frihet, tänkte jag. Åtta timmar där och sedan kunde jag göra mitt. Arbetet gav också ett slags tankens frihet. Medan maskinerna matade på och kroppen förvandlades till maskin kunde tankarna röra sig fritt. Det var början på fabrikslivet. Jag gillade det. Och jag gillade pengarna, mer pengar än jag tidigare haft. Varje månad. För en kort period kändes det som frihet.

Ingen frihet i fabrikslivet längre. Fabrikslivet har blivit ett fängelse. För det dröjde inte länge innan oron slog ut tankens frihet. Sedan började overtiden äta på fritiden. Slutligen, när stressen är som värst kommer äckelkänslan av att bara stiga innanför fabriksporten.

Det är inget särskilt som gör det. Det är helheten, fabrikslivet. När det börjar röra på sig, det är då det börjar kväva en, det är då illamåendet kommer. Timmarna går fortare nu, men de blir fler. Timmarna

som skulle vara mina känns färre, som trängda, och går lika fort de. Arbetet håller sig kvar i tankarna längre. De är där och ställer till med oro. Till och med i sömnen kommer arbetstankarna. Straff, tänker jag nu. Ingen frihet, bara straff.

DET FINNS INGET att göra åt fabriken annat än att lämna den. Det finns inget att ta över, inget att förbättra – inte för oss. Det finns inget utrymme i fabriken för något annat än fabrikslivet. Det finns ingenting där. Hopp, motstånd, liv – allt är utplånat. Fabriken måste överges. Inget kan börja innan fabrikslivet är slut.

Lämna fabriken. Gör det. Lämna. Sök en utväg, eller skapa en, slå nävarna blodiga mot betongen om det krävs, slå dig igenom. Det är det enda som återstår.

SOMMAR

DET ÄR INTE bara morgnarna vi hatar. Varje rast är för kort. De räcker bara till att varva ner. Lugnet får aldrig sätta in. Inte ens när vi tar våra egna extra raster räcker det till. För så länge vi måste tillbaka trängs de av samma rytm, fabriakens rytm. Vårt problem är tiderna, alla tider. Tiden vi måste upp på morgonen, tiden vi har på oss för ett jobb, tiden för rast, tiden de klagar på, tiden de fuskar med, tiden innan vi får gå hem, tiden vi glömde bort, tiden vi förlorade. Den tidsrytm som tränger bort vår tid. Våra hjärtan slår efter en annan rytm. Vi kan aldrig anpassa oss till tiderna. Vi vill inte. Vi hatar tiderna.

VI PRODUCERAR MINDRE nu än på flera år. Tempot i fabriken har saktat ner. Vissa oroar sig, det märks. Men jag andas ut. Oron är utanför nu, minibossarna talar om det, rabblar siffror, det är oroligt på "marknaden" säger de. Oron har tagit över deras liv och lämnat mitt. Det är deras tur att plågas. Jag är fullständigt likgiltig för det, det är inte mitt företag, det är inte min smärta. De oroas för det, cheferna och de gamla och de utanför också, det är deras liv, fabrikslivet, de trivs med det och vet inget annat. Jag kan inte sörja det. Jag hatar det och jag gläds för det som ska komma. Jag är inte rädd för det, jag längtar efter det, det kommer med slutet på det här fabrikslivet, det är en befrielse, jag kommer inte se tillbaka, inte stå i vägen, bara heja på och hjälpa stormen riva allt, inte lämna något kvar. Jag känner redan av det, vi har saktat ner, jag andas ut, vi andas ut, vi talar, de är oroliga, jag ler, de förstår inte, missförstår, men jag bryr mig inte för vi springer inte längre, vi har luckor nu, tid över, det är vår tid. De kommer att förstå.

EN DAG KANSKE det här är ruiner. Eller kanske alltihop är täckt av ett tjockt lager damm, oanvänt och bortglömt. Kanske är alla maskiner och robotar och stålställningar och resten av all skit borta och något helt annat äger rum här, med människor ovetandes om eller ointresserade av det som varit. Något kommer att hända snart eller senare. Det här kommer inte finnas kvar för evigt. Det är ofrånkomligt. Ingen kan förneka det, ändå är det otänkbart. Det är det värsta som kan hända, för vissa. Ett liv utan fabriken, ett liv levt efter en annan rytm och ett annat mönster, hur skulle det gå till? Det är fullständigt otänkbart, skrämmande, oavsett stressen, meningslösheten, förnedringen, hårdheten, oavsett allt det är det mer skrämmande att bli av med fabrikslivet. Det finns inget annat, det går inte att tänka något annat.

Några andra, några ytterst få andra, talar fortfarande om förändring. Det har blivit värre säger de. Det går åt fel håll. När de talar om förändring talar de om fabriken och inget annat än fabriken. De talar om förändringar och förbättringar men framför allt om lättnader. Inte så hårt och inte så trängande som det har blivit, men fortfarande fabriksliv, något annat är otänkbart.

Men jag vill inte ha några lättnader. Det måste upphöra. Det måste få ett slut.

VARSLER KOM TILL slut. Det går en våg av varsel nu sägs det, hela regionen är indragen, och nu till slut också vi. Det var väntat säger storchefen fast han för inte så länge sedan inte väntade sig det eller i alla fall inte sa något till oss. Det är jättetråkigt säger storchefen, fast ibland måste man göra så här, fast det behöver inte bli några uppsägningar om vi bara tillsammans tar oss i kragen och satsar lite extra. Han säger att vi ska jobba tillsammans, att vi måste anstränga oss tillsammans och med lite tur klarar vi oss kanske ur den här svackan.

Tystnad. Alla är tysta. Varför är de tysta? Jag är inte orolig. Det skrämmer mig inte, det förändrar inget, låt slutet komma, detta är bara en föraning, långt ifrån slutet. Jag är långt ifrån den första som kommer få gå om ens någon får gå och dessutom skulle jag gärna gå om det vore så. Jag ska gå i vilket fall. Jag är inte orolig. Alla är tysta. Är de oroliga? Deras fabriksliv är hotat, för några av dem i alla fall, en femtedel av alla på golvet är varslade, inte de äldsta, de sitter säkert, de oroar sig inte, och inte de som kan mest, som kör de största maskinerna och de svåraste robotarna. Som

jag, halva fabriken skulle stanna utan mig, det vet jag och det vet alla vi som kan de största och svåraste, vi sitter säkert.

Varslet är inget att prata om. Det är inget att hänga upp sig på säger någon till slut, en av de äldre, en som sitter säkert och inte är orolig. Alla tänker inte så, alla kan inte tänka så. Jag kan inte tänka mig att inte en enda är orolig, att alla tänker precis som de äldre och vi som är outbytbara. En femtedel av alla på golvet är varslade. En femtedel måste kanske inte gå, det blir kanske inte så många alls, men några sitter inte säkert, några borde vara oroliga.

Tystnaden. Det var väntat att varslet skulle komma men det blev verkligt så plötsligt, inte som jag trodde, och jag vet inte hur jag ska reagera. Tystnad, väntan. De äldre är inte oroliga. Inte vi som kan de största och svåraste heller. Några skojar om det, ta i lite extra nu när företaget går på knäna säger de och ler, jag vet inte om de ler på insidan eller om oron ändå är där. Jag är inte orolig, jag har redan bestämt mig för att välkomna slutet och lämna det här. Vi kanske kommer att ses utanför fabriken, jag hoppas det, leende välkomnande slutet.

Efterord

Det läses och i minnet
Tids färder och tiden
Det vardet är tider i tiden
– Verner Boström, *Länder*

FABRIKEN
LJUSET
HANDEN
TIDEN

Vem tillhör händerna, händerna tillhör en som ingår i fabriken. I arbetslaget, på arbetsplatsen, i varusamhälleskarusellen som står och glittrar och dammar i den globala produktionsordningen.

Om då jaget ligger i händerna på detta. Eller om det ligger i de egna händerna, som ingår i fabriken, när man är i fabriken. Men när man då inte längre är där?

Lyon, 1830: väveriarbetarna lägger ner sina verktyg och går tillsammans bort till Hotel d'Ville, tar klocktornet i besittning och slår sönder klockan. ”Alla som

har arbetat i en fabrik och haft ett stämpelkort som kontrollerar arbetsdagen på minuten, kan lätt förstå väveriarbetarna i Lyon”, skriver Scott McGehee, medlem i italienska CrisisArt Collective.

Det man gör med sina händer. Det som händerna åstadkommer över tid. Och tidens sätt att påverka handlingsförmågan, att ingjuta en tröghet.

Hundrafemtio år senare publicerar den franska författaren Leslie Kaplan sin prosalyriska bok *Överflödet – fabriken*, skriven utifrån erfarenheterna av arbetet i diverse fabriker under 1960-talet. Hos Kaplan blir fabriken en plats där ansiktet avläses i handen: ”En hand håller spegeln, med ansiktet. På ett sätt är ansiktet alltid bra. Man minns inte, man vet. Man ser sömnens ringar, när konstruktioner faller och långsamt reser sig på nytt, under tystnad.”

Fabriken som rum, som ett tillstånd. Men större ändå, fabriken omfattar, som översättaren Jenny Högström skriver i sin essä om *Överflödet – fabriken*, både tid och rum: ”Den är en lag, en tideräkning, en egen psykologisk disposition.” Fabriken som ett sätt att tänka, som ett sätt att vara i språket. Kaplan brukar genomgående det obestämda pronomenet *on*,

svenskans man: ”Man blir fångad, man blir styrd, man är inuti.”

FABRIKEN
TIDEN
SPRÅKET
HATET

Människan reducerad till verktyg, arbetskapacitet. Som i en dröm ser man händerna arbeta, fort, styrda av muskelminnet. I Eric Petterssons *fabriksliv* finns det ännu ett jag. Ett subjekt som skriver texten liksom i dygnsglipan mellan arbete och sömn, skriver, för att hålla tanken vid liv, för sin rätt att existera, för att inte helt försvinna, för att inte bli sjuk, för att inte slutgiltigt och sömngångaraktigt förstummas inne i fabriken ”som misshandlar viljan att veta”. Fabriken som stjälar tiden ur tiden.

Kampen förs i monologform: den skrivande är ensam. Det finns ingen samverkan, inga samtal i protest mot denna avtrubbning, detta avtynande i tysthet över kaffemuggarna där kroppen har kommit att ingå i fabrikkssystematiken och gränsen mellan det yttre och det inre perforeras. ”Våra hjärtan slår efter en annan rytm.”

FABRIKEN
FLÖDET
TIDEN
HÄNDERNA

På bristningsgränsen. Mellan vakenhet och sömn, verklighet och dröm, genom dräneringen, utarmningen, nedbrytandet. *fabriksliv* är, i likhet med systemboken *Överflödet – fabriken*, en redogörelse över den känslomässiga erfarenheten av alienation. Hos Eric Pettersson rymmer den en trots allt hoppfull självreflektivitet, ett sätt att bjuda motstånd i en förhandling om vad det är som pågår.

I *Överflödet – fabriken* har jaget redan gått förlorat. I *fabriksliv* finns en ”vägran att acceptera ett liv konstruerat för att hindra oss själva att lära oss att leva, skaffa kunskapen om livet, levandet, och dess möjligheter, dess möjliga världar”. Det är ett nej som tar form i våld, i dagdrömmarna, fantasierna: ”De ska få smaka på hatet. Inget ska finnas kvar utom såren, blodet, hatet. ... De vet inte hur det är. Jag är kvar, bara för att få se, deras ansikten, i mitt blod.”

Vad händerna ska göra för att visa på ett ansikte, återigen.

Motkraften är starkt paradoxal, den säger skada dig själv så att smärtan blir synlig, den säger bär hand på dig själv, den säger: gå sönder för att förbli intakt. Den säger att ditt blod i den andres ansikte är den överträdelse som omöjliggör dig i fabriken såsom fabriken omöjliggör dig själv.

Det är en skiktad motståndshandling som återuppriktar – samtidigt som den förstör – gränsen mellan inre och yttre, mellan ett jag och en annan.

I bilden av det blodstänkta ansiktet tecknas bristen på annat. ”Det finns ingen kärna, inget ansikte dit man kan gå för att utkräva ansvar, nåd eller slut.” Våldsamheten i drömmarna, begäret efter förstörelse, att allt ska stå i lågor... denna anhopning av bilder får sin verkan inte bara som utlopp, utan som kraftmobilisering, som ett sätt att tänka annorlunda i den tillvaro vari man ser sig fångad. Den aggressiva drömmen översatt till att i praktiken lyfta en penna.

FABRIKEN
JAGET
TIDEN
TYSTNADEN

För Leslie Kaplan har frågan om fabriken alltid varit kopplad till frågan om språk, ”till en språklig

forskning, och en forskning kring galenskap. Talar vi, tänker vi, skriver vi som i en fabrik eller inte? Hur kan vi stå emot, med vilka former kan vi stå emot försöken att trivialisera allting?”

Åskådliggörandet, samexistensen, parallellerna. Scott McGehee efterlyser ett åskådliggörande av tiden i dess olika kategorier och menar att aktivisttid och konstnärstid opererar på olika nivåer, i konflikt med varandra, liksom ”tiden för att älska verkar på ytterligare ett annat plan, arbetstid ett fjärde och, viktigast av allt, naturlig tid ett femte”. Här skulle man, menar McGehee, kunna lägga till kapitalistisk tid, där, med Marx, ”människan blir tidens kadaver”.

I *fabriksliv* tränger fabrikstiden ut all annan tid. Också här skildras ett gränsöverskridande. Utanför fabriken: fabriken. Och så inte bara för industriarbetaren: här utanför råder fabrikssystematiken, med tillfälliga halvtidsanställningar där de sekunders fördröjning med vilka du mottar arbetsgivarens sms eftersom du med ditt efternamns begynnelsebokstav står sist på listan innebär att du alltid svarar försent, sekund för sekund formas prekariatet, vars osäkra arbetsvillkor ger dito livsvillkor: det går inte att planera den egna

tiden, inte den egna ekonomin, inte det egna boendet,
en egen framtid.

JAGET
GRÄNSEN
DOMNINGEN
TIDEN

”Tiden upphör att vara linjär, blir kaotisk, isärplockad till punktform. När produktion och distribution omstruktureras, sker på motsvarande vis med nervsystem.” Människans kropp förändras av systemets villkor, skriver Mark Fisher i *Capitalist Realism: Is There No Alternative?*, ”det är nödvändigt att på nytt inrama det växande problemet med stress i kapitalistiska samhällen. I stället för att behandla psykisk ohälsa som något som åligger individen att hantera, det vill säga i stället för att acceptera den utbredda privatiseringen av stress [...] måste vi fråga oss: hur har det blivit acceptabelt att så många människor, särskilt så många unga människor, är sjuka?”

TIDEN
AVDOMNANDET
FABRIKEN

”Ett år har gått, igen. Hur många är det nu? Tiden har uppenbarligen ingen betydelse här. Bara de bitar de kan ta bort. Sekunder, minuter, timmar. Arbetets tid. Den måste komprimeras och multipliceras.”

Den systemiska förstörelsen av tidsbegreppet, rumsligt och mentalt, som avtrubbar förmågan att fantisera och att överblicka. Den gör också någonting svårt med vår förmåga att minnas.

I början låg fabriken i ljus. I början, skriver Eric Pettersson, var fabriken en frigörelse. Arbetet var begränsat till tiden i fabriken. Arbetstiden måttade fritiden. Den bjöd trygghet genom kontinuitet, ekonomisk självständighet och känslan av att ingå i ett sammanhang, att tillskrivas en uppgift, ett ansvar.

”Det var början på fabriklivet.”

Ida Börjel

Tidigare utgivet av Eskaton

Kämpa tillsammans!: *Sakernas tillstånd och tillståndet
för sakernas förstörelse* (2013)

Giorgio Agamben: *Kyrkan och riket* (2014)

Giorgio Agamben: *Vad är ett dispositiv?* (2014)

Giorgio Agamben: *Vad är det samtida?* (2014)